

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛЬНИХ АРБІТРІВ

Михайлов Микола,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

м. Київ, вул. Левка Лук'яненка, 13 – Б, 04207, Україна;

<https://orcid.org/0009-0006-4628-3300>;

email: mymykhailov.fzfv22@kubg.edu.ua

Сушко Руслана,

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

м. Київ, вул. Левка Лук'яненка, 13 – Б, 04207, Україна;

<https://orcid.org/0000-0003-3256-4444>;

email: r.sushko@kubg.edu.ua

Поліщук Володимир,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла

Коцюбинського, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, 21001, Україна;

<https://orcid.org/0000-0002-2325-0382>;

e-mail: volodymyrpolishchuk@ukr.net

Анотація. Актуальність. Потужна увага до матчів усіх рівнів охоплює різні верстви населення поціновувачів футболу за віком та кваліфікацією від відданих уболівальників до досвідчених експертів, саме за таких обставин особливого значення набуває забезпечення об'єктивності, справедливості та якості змагального процесу, що безпосередньо залежить від професійної діяльності футбольних арбітрів. Професійна підготовка арбітрів перестала обмежуватись знаннями правил гри та вимогами до рівня їх фізичної підготовленості, а набуває ознак комплексного характеру, що потребує ретельного вивчення.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати сучасні підходи до удосконалення професійної підготовки футбольних арбітрів.

Матеріал та методи дослідження. У дослідженні взяли участь українські футбольні арбітри (п – 36, з них 8 жінок) різного віку (18 – 41 рік), суддівського стажу (від 2 – понад 10 років), які обслуговують матчі дитячо – юнацького, аматорського, всеукраїнського та міжнародного рівнів.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, анкетування, педагогічне спостереження, обробка і інтерпретація отриманих результатів.

Результати дослідження. У ході організованого дослідження визначено особливості процесу професіоналізації футбольних арбітрів, що забезпечило отримання емпіричних даних щодо сучасного стану професійної підготовки арбітрів та основних проблем/потреб їх професійного розвитку. Показано сукупний вплив визначених факторів, що може знижувати ефективність професійного зростання арбітрів і стримувати реалізацію їх професійного потенціалу на різних етапах кар'єрного розвитку.

Висновки. Встановлено, що вдосконалення системи професійної підготовки арбітрів має базуватися на сучасних підходах, серед яких: практико – орієнтоване навчання, систематичний відеоаналіз ігрових ситуацій, менторська підтримка молодих арбітрів, індивідуалізація підготовки, використання психологічних тренінгів та розвиток системи безперервної освіти. Удосконалення критеріїв оцінювання, наставництва, психологічної підтримки та післяматчевого зворотного зв'язку має розглядатися як пріоритет поряд із розвитком професійних якостей арбітра.

Ключові слова: футбол, арбітр, фізична підготовка, психологічна підготовленість, професіоналізація.

PROFESSIONALIZATION OF SOCCER REFEREE TRAINING

Mykhaylov Mykola, Sushko Ruslana, Polishchuk Volodymyr

Abstract. Topicality. The intense interest in matches at all levels spans various segments of the soccer – loving population, ranging in age and expertise from devoted fans to seasoned experts. It is precisely under these circumstances that ensuring the objectivity, fairness, and quality of the competitive process – which directly depends on the professional conduct of soccer referees – takes on particular significance. The professional training of referees is no longer limited to knowledge of the rules of the game and physical fitness requirements; rather, it is becoming increasingly comprehensive in nature, necessitating careful study.

The purpose of this study is to identify and justify modern approaches to improving the professional training of soccer referees.

Material and methods of the research. The study involved Ukrainian soccer referees (n = 36, including 8 women) of various ages (18–41 years) and with varying lengths of refereeing experience (ranging from 2 to over 10 years), who officiate matches at the youth, amateur, national, and international levels.

Research methods: analysis of literature sources, questionnaires, pedagogical observation, and processing and interpretation of the obtained results.

Results of the research. The study identified the characteristics of the professionalization process for soccer referees, providing empirical data on the current state of referees' professional training and the main challenges and needs for their professional development. The cumulative impact of certain factors was demonstrated, which may reduce the effectiveness of referees' professional growth and hinder the realization of their professional potential at various stages of their career development.

Conclusions. It has been established that improving the system of professional training for referees should be based on modern approaches, including: practice – oriented training, systematic video analysis of game situations, mentoring support for young referees, individualized training, the use of psychological training, and the development of a system of continuing education. Improving assessment criteria, mentoring, psychological support, and post – match feedback should be considered a priority alongside the development of a referee's professional qualities.

Keywords: soccer, referee, physical training, psychological preparedness, professionalization.

Постановка проблеми. Сучасні реалії футбольної індустрії дозволяють стверджувати, що улюблена гра мільйонів людей є одним із найбільш популярних і масових видів спорту у світі, що характеризується високим рівнем конкуренції, комерціалізації, медійної уваги та значним соціальним впливом. Потужна увага до матчів усіх рівнів охоплює різні верстви населення поціновувачів футболу за віком та кваліфікацією від відданих уболівальників до досвідчених експертів, саме за таких обставин особливого значення набуває забезпечення об'єктивності, справедливості та якості змагального процесу, що безпосередньо залежить від професійної діяльності футбольних арбітрів.

Ефективність дій футбольних арбітрів визначає не лише резонну необхідність дотримання правил гри у кожній конкретній ситуації, але й ознаменовує вплив ключової фігури змагального процесу, від рішень якої залежить хід матчу загалом, його результат, психологічний стан гравців і тренерів, а також довіра вболівальників до змагань у цілому (Zhou, et. al., 2025; Voropova, et. al., 2026). Суттєве зростання вимог до футбольного арбітра, зумовлене інтенсифікацією гри, підвищенням швидкості, динаміки, силового протистояння гравців та ускладненням тактичних дій команд, що визначило потребу впровадження новітніх технологій (VAR, системи автоматичної фіксації голу тощо) (Чопілко, Абдула, Лісенчук, & Проць, 2021; Samuel, et. al., 2020; Spitz, et. al., 2020). На основі зазначеного вище очевидно, що професійна підготовка футбольних арбітрів перестала обмежуватись знаннями правил гри та вимогами до рівня їх фізичної підготовленості, а набуває ознак комплексного характеру, що охоплює весь функціонал складових теоретичної, фізичної, психологічної

підготовки у сукупності з високим рівнем розвитку комунікативних компетентностей (Щербак, & Кисельов, 2023), що зумовило необхідність визначення особливостей підготовки арбітрів на сучасному етапі розвитку гри футбол.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професіоналізація арбітрів є частиною загальної тенденції до стандартизації та інституційного оформлення спортивної роботи. У науковій літературі термін «професіоналізація» трактується як багатовимірний процес, що охоплює становлення особистості суб'єктом професійної діяльності, набуття ним спеціалізованих знань і навичок задля формування фахової ідентичності та інтеграції в професійну спільноту.

Як зазначає низка впливових науковців, сучасний футбольний арбітр виступає центральною управлінською ланкою змагального процесу, яка забезпечує дотримання Правил гри, контроль дисципліни та регуляцію поведінки учасників матчу (Ніколаєнко, & Чопілко, 2020; Voronova, et. al., 2026). У свою чергу, в інтегративному огляді J. Aragão e Pina та співавторів (2018) підкреслюється, що арбітраж у футболі доцільно розглядати як самостійну професійну діяльність із високим рівнем когнітивного навантаження та відповідальності.

Специфіка роботи футбольного арбітра зумовлена перш за все характеристиками виду спорту, адже сучасний футбол характеризується високою інтенсивністю, швидкістю ігрових дій, значною кількістю фізичних контактів та частою зміною ігрових ситуацій. Тактична організація гри у футболі постійно ускладнюється, вимагає миттєвого аналізу епізодів гри та прогнозування їхнього подальшого розвитку (Дорошенко, та ін., 2023; Мироненко, & Бандура, 2025). У цьому контексті арбітр має не лише фіксувати факт порушення Правил гри, а й усвідомлювати логіку ігрових дій, що потребує глибокого тактичного мислення та сформованого перцептивно – когнітивного досвіду. Проць Р.О., Чопілко Т.Г. та Проць М.Р. (2023) підкреслюють, що розвиток перцептивно – когнітивних навичок є одним із ключових факторів підвищення точності суддівських рішень, особливо за обмеженого часу для їх прийняття.

Не менш важливою складовою є фізична та функціональна готовність арбітра. На відміну від більшості видів суддівства, футбольний арбітр виконує значну кількість бігових переміщень під час матчу, покриваючи всю площу поля задля забезпечення оптимальної позиції для спостереження за ключовими епізодами (Кисельов, & Харченко, 2024; Мироненко, & Бандура, 2025; Bouzas – Rico, et. al., 2022). Такої точки зору дотримуються Ніколаєнко В.М. і Чопілко Т.Г. (2020), які обґрунтовують необхідність індивідуалізації спеціальної фізичної підготовки з урахуванням віку, кваліфікації та індивідуальних функціональних

можливостей арбітра. Саме тому у сучасному спорті фізична складова діяльності арбітра є не допоміжною, а базовою передумовою якісного суддівства.

Поруч із фізичними вимогами, професійна діяльність футбольного арбітра характеризується значним психоемоційним навантаженням. Арбітр постійно перебуває під тиском з боку гравців, тренерів, вболівальників, ЗМІ та авторитетної футбольної спільноти. Як зауважує Voronova V. зі співавторами (2026), діяльність в умовах високої відповідальності та публічності вимагає сформованих механізмів саморегуляції, стресостійкості та емоційної врівноваженості, а психологічна підготовка є невід'ємною частиною професійної діяльності арбітра і суттєво визначає її ефективність.

Важливим показником сучасного етапу розвитку суддівства стало впровадження інноваційних технологій, зокрема системи відеоасистента арбітра (VAR). Вітчизняні Петренко Юл., & Петренко Юр. (2023), Чопілко, Т., Абдула, А., Лісенчук, С., & Проць Р. (2021) та закордонні Samuel, R. D. et. all (2020), Spitz, J. et. all (2020) науковці зазначають, що впровадження VAR трансформує управлінську роль арбітра, вимагає нових комунікативних компетентностей і вміння працювати в команді з відеоасистентами.

Особливу увагу варто приділити комунікативному аспекту діяльності футбольного арбітра. Ефективне керування матчем неможливе без чіткої взаємодії з асистентами, VAR – командою, а також без конструктивного спілкування з гравцями і тренерським штабом. Мосейчук Ю. Ю. та Дарійчук С. В. (2024) підкреслюють, що розвиток комунікативної культури є стратегічним напрямом підготовки сучасного арбітра, оскільки саме через спілкування реалізується превентивна функція суддівства. Згідно з Положенням Української асоціації футболу (2024) щодо основних вимог до арбітрів, важливими критеріями оцінювання їхньої діяльності є управління грою, лідерські якості та здатність ефективно взаємодіяти з учасниками змагань.

Відповідно до UEFA Referee Convention (2026), система підготовки та розвитку арбітрів має бути структурованою, багаторівневою та орієнтованою на довгострокову кар'єру. Концепція розвитку суддівства Української асоціації футболу на 2025–2029 роки передбачає модернізацію системи відбору, навчання, оцінювання та просування арбітрів, що свідчить про стратегічний підхід до управління суддівським корпусом. У цьому контексті професійна діяльність арбітра розглядається не як епізодична участь у змаганнях, а як цілеспрямований процес професійного зростання.

Окремої уваги заслуговує гендерний аспект сучасного арбітражу, що виокремлюють науковці Караван Є.В., Воробйов О. В., & Зачепило І. В. (2024), відзначаючи зростання ролі жінок – арбітрів у вітчизняному футболі та необхідність створення рівних умов для їхнього професійного просування. Це

свідчить про зміну соціального статусу арбітражу й розширення кадрового потенціалу галузі.

Арбітр у сучасному футболі виступає менеджером змагального процесу, гарантом справедливості та носієм професійних стандартів. Саме багатогранність цієї діяльності зумовлює необхідність наукового осмислення та вдосконалення системи підготовки футбольних арбітрів за сучасних умов.

Мета дослідження – визначити та обґрунтувати сучасні підходи до удосконалення професійної підготовки футбольних арбітрів.

Матеріал та методи дослідження. У дослідженні взяли участь українські футбольні арбітри (n – 36) різного віку (18 – 41 рік), суддівського стажу (2 – понад 10 років), які обслуговують матчі дитячо – юнацького, аматорського, всеукраїнського та міжнародного рівнів. До вибірки увійшли арбітри чоловічої (28) та жіночої (8) статі, що дозволило врахувати різноманітність професійного досвіду та отримати комплексне уявлення про особливості професійної діяльності футбольних арбітрів у сучасних умовах. Під час проведення дослідження забезпечено принципи добровільності участі, анонімності відповідей та конфіденційності отриманої інформації.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, анкетування, педагогічне спостереження, обробка і інтерпретація отриманих результатів.

Метод аналізу літературних джерел сприяв визначенню сучасних наукових підходів до професіоналізації спортивного арбітражу, аналітичне опрацювання наукових праць, нормативно – правових документів і матеріалів офіційних футбольних інституцій, що стосуються професійної діяльності й підготовки футбольних арбітрів.

З метою вивчення особливостей професійної підготовки та визначення факторів, що впливають на процес професіоналізації футбольних арбітрів, було проведено анкетування, що забезпечило отримання емпіричних даних щодо сучасного стану професійної підготовки діючих арбітрів, а також виявлення основних проблем та потреб у сфері їх професійного розвитку. Анкета включала 5 блоків питань з оцінкою за 5 – бальною шкалою:

- самооцінка професійної підготовленості футбольних арбітрів;
- оцінка загальної професійної готовності з урахуванням стажу суддівської діяльності;
- перешкоди професійної діяльності футбольних арбітрів;
- напрямки безперервної освіти та зворотного зв'язку;
- можливості підвищення кваліфікації та кар'єрного зростання.

Метод педагогічного спостереження передбачав аналіз особливостей професійної діяльності футбольних арбітрів, специфіки їх взаємодії з учасниками змагань, поведінки в ігрових ситуаціях, а також особливостей

реалізації професійних компетентностей у практичній діяльності. Застосування методу дозволило інтерпретацію результатів анкетування та співвіднесення отриманих даних з реальною практикою футбольного арбітражу.

Для обробки результатів анкетування використовувалися методи описової статистики. Здійснювався підрахунок абсолютних показників (кількість відповідей), відносних показників (відсоткове співвідношення), а також визначення середніх значень оцінок за окремими параметрами професійної підготовленості. Для опрацювання статистичного матеріалу використовувалося програмне забезпечення MS Excel.

Результати дослідження. Зміст підготовки футбольного арбітра визначають з урахуванням специфіки для подальшої реалізації у професійній діяльності, а готовність до суддівства матчів характеризується комплексно за відповідними видами підготовленості:

- теоретична (через рівень знань правил, інструкцій для арбітрів і трактовку ігрових епізодів);
- фізична (відповідність нормативним тестам, здатність демонструвати швидкість під час вибору оптимальної позиції, загальну і спеціальну витривалість протягом матчу, рівень працездатності та динаміку відновлення);
- техніко – тактична (суддівська) (вибір позиції, взаємодія з асистентами, VAR – командою, застосування сигналів і жестів, контроль та управління матчем);
- психологічна (стресостійкість, емоційна врівноваженість, концентрація уваги протягом матчу, реакція і впевненість у прийнятті рішень, лідерські якості);
- інтегральна підготовленість в контексті практичної діяльності (якість суддівства матчів, прийняття рішень, кількість і характер суддівських помилок, комунікативні навички взаємодії з гравцями, тренерами та отримані оцінки від спостерігача арбітражу).

Загальновідомо, що зазначені вище позиції дозволяють визначити рівень професійної підготовленості до обслуговування матчів різного рівня та ефективність окремого футбольного арбітра, водночас анкетування респондентів представленого дослідження сприяло визначенню самооцінки професійної підготовленості футбольних арбітрів на основі власного аналізу знань, вмінь та навичок (табл. 1).

Результати самооцінки професійної підготовленості засвідчили високий рівень впевненості респондентів у знанні Правил гри та сучасних інтерпретацій (4,48 бала) за 5 – бальною шкалою, здатність взаємодіяти з асистентами під час гри (4,11). Подібний результат може бути зумовлений тим, що теоретичне навчання, тестування правил і базові командні процедури традиційно становлять найбільш опрацьовану частину чинної системи підготовки.

Самооцінка професійної підготовленості футбольних арбітрів, n – 36

Показник	$\bar{x}$, бал
Знання Правил гри та сучасних інтерпретацій	4,48
Взаємодія з асистентами, VAR – командою та іншими офіційними особами	4,11
Швидкість прийняття рішень у складних епізодах	4,02
Контроль дисципліни гравців протягом матчу	3,94
Відповідність власної підготовки вимогам змагань	3,9
Комунікативні навички управління матчем	3,87

Самооцінка готовності швидко приймати рішення у складних ігрових епізодах склала 4,02 бали, що визначило прояв реалістичного ставлення респондентів до специфіки суддівської діяльності через високу динамічність, дефіцит часу для аналізу ситуації та значне психологічне навантаження. У процесі гри арбітр змушений оперативно оцінювати суперечливі епізоди, приймати рішення в умовах тиску з боку гравців, тренерів, глядачів та нести відповідальність за їх наслідки. Ймовірно, саме це утримувало респондентів від завищення власної оцінки, демонструючи критичне та професійно – виважене ставлення. Водночас більшість арбітрів визначають достатню компетентність для ефективного функціонування у складних ігрових ситуаціях та усвідомлюють необхідність подальшого вдосконалення навичок оперативного аналізу та прийняття рішень.

Окремої уваги потребує комунікативний компонент професійної підготовленості арбітрів. Попри те, що респонденти оцінили рівень взаємодії з асистентами у 4,11 бали, середнє арифметичне за показником комунікативних навичок управління матчем складає лише 3,87 бали. Це свідчить про те, що арбітри відокремлюють технічну взаємодію в бригаді від складнішої комунікації з гравцями, тренерами та офіційними особами клубу. Диференціація є важливою, оскільки підтверджує: комунікативна компетентність сучасного арбітра не вичерпується службовим обміном інформацією, а пов'язана з лідерством, переконливістю та вмінням знижувати рівень напруги у ході конфлікту.

Згідно з анкетуванням, більшість респондентів зазначила, що систематично підтримує фізичну форму, проте не всі мають однаково регулярний доступ до проміжних тестувань, тренувальних програм або інструкторського супроводу. Заслуговує ретельного розгляду відповідь 80% опитаних, що обслуговують матчі дитячо – юнацького футболу та аматорського рівня змагань, котрі вказали на нестачу часу, відсутність індивідуального плану

підготовки та труднощі з відновленням після серії матчів, що свідчить про відсутність забезпечення необхідними організаційними ресурсами, попри розуміння важливості фізичної підготовки як складової роботи арбітра.

Аналіз результатів другого блоку питань з урахуванням стажу професійної діяльності арбітрів сприяв визначенню досить низьких результатів та засвідчив наявність відмінностей у самооцінці їх готовності (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка загальної професійної готовності з урахуванням стажу суддівської діяльності, n – 36

Стаж	$\bar{x}$, бал	Проблемні компоненти, що згадувалися
2 роки	3,52	комунікація, психологічна стійкість, відсутність наставника/куратора
3–5 років	3,71	системність призначень, зворотний зв'язок, брак організаційних ресурсів
6–10 років	3,93	просування між лігами, прозорість критеріїв оцінювання
понад 10 років	4,08	стабільність призначень, мотивація, прозорість критеріїв оцінювання

Респонденти зі стажем суддівства 2 роки очікувано продемонстрували найнижчі середні показники (3,52 бали) оцінки власної готовності до обслуговування матчів, зокрема виокремивши основні проблеми за компонентами управління грою, комунікації та психологічної стійкості. Водночас арбітри зі стажем понад 2 роки характеризувалися підвищенням рівня впевненості у прийнятті рішень, однак частіше акцентували увагу на недоліках чинної системи призначень та післяматчевого оцінювання. Наявні підстави узагальнити, що збільшення практичного досвіду сприяє формуванню професійної впевненості, проте не знижує рівень критичного сприйняття організаційних та інституційних аспектів суддівської діяльності.

Аналіз відповідей щодо теоретичної та методичної підготовки показав, що футбольні арбітри високо оцінюють користь навчальних матеріалів, однак не завжди вважають їх однаково доступними й достатньо систематизованими. Частина респондентів вказала на потребу у прив'язці до конкретних ігрових епізодів, що збільшує ефект засвоєння на відміну від представлення у вигляді абстрактних витягів з правил, що у свою чергу підкреслює запит на сучасне практико – орієнтоване навчання для формування професійної готовності.

Найскладнішими ситуаціями для оцінки прогнозовано визначено арбітрами фоли у штрафному майданчику, гру рукою та конфлікти з тренерською лавою. Зазначені епізоди поєднують високий нормативний ризик, сильний емоційний тиск і підвищену публічну увагу, де професійна готовність

арбітра перевіряється найбільш комплексно: через знання, позицію, швидкість реакції, комунікацію та психологічну стабільність одночасно.

Дані відкритих відповідей дозволили більш детально конкретизувати характер труднощів, з якими стикаються футбольні арбітри у процесі професійної підготовки та вдосконалення. Переважна більшість респондентів (97,2 %) наголосила на недостатності індивідуалізованого підходу в системі навчання, зокрема браку персонального аналізу їхньої діяльності щодо сильних сторін, типових помилок та напрямків подальшого розвитку.

Аналіз отриманих даних засвідчив неоднорідний характер професійної підготовленості футбольних арбітрів. Респонденти продемонстрували достатньо високий рівень самооцінки щодо сформованості теоретичних знань і базових навичок взаємодії в межах суддівської бригади, що вказує на належний рівень опанування основ професійної діяльності. Водночас найбільш уразливими залишаються компоненти, пов'язані з практичним функціонуванням арбітра в умовах високого психологічного навантаження, необхідності швидкого прийняття рішень, управління конфліктними ситуаціями та підтримання концентрації після помилок.

У третьому блоці питань анкети арбітри найбільш значущим стримувальним фактором назвали відсутність чітких критеріїв оцінювання та кар'єрного просування. Так, 86,1 % учасників дослідження вказали на дефіцит розуміння визначальних показників для переходу між лігами або призначення на матчі вищого рівня, виокремивши недостатню прозорість критеріїв, а відтак відсутність довіри до процедур оцінювання. Якщо кількісно – якісні вимоги не виглядають достатньо чіткими, знижується мотивація до професійного розвитку, а індивідуальний план побудови кар'єрного зростання втрачає для арбітра зрозумілу траєкторію (табл. 3).

Таблиця 3

Перешкоди професійної діяльності футбольних арбітрів, n – 36

Перешкода	Кількість	Частка, %
Відсутність чітких критеріїв оцінювання та просування	31	86,1%
Психологічний тиск і конфлікти	25	69,4%
Нестача якісного навчального супроводу	18	50,0%
Відсутність часу через основну роботу/навчання	17	47,2%
Низький рівень матеріального стимулювання	15	41,7%
Недостатня кількість/якість матчів для практики	12	33,3%

Через запропоновану арбітрам можливість множинного вибору значущих саме для них перешкод у професійній діяльності виразно проявилася проблема

стагнації арбітрів першої та другої ліг у футболі. Респонденти зі стажем 6–10 років і більше зазначали, що попри наявність стабільної практики та достатній рівень професійної підготовки не розуміють механізмів подальшого кар'єрного просування.

69 % респондентів обґрунтували психологічними труднощами суттєвий вплив на професійну діяльність футбольних арбітрів. Зокрема, вказано, що процес прийняття рішень зумовлюють змагальна поведінка гравців та тренерів, зовнішня критика, висока відповідальність за результат матчу та можливі наслідки помилок. Отримані відповіді свідчать, що психологічний тиск сприймається арбітрами як невід'ємна складова суддівської діяльності, яка потребує постійного контролю. Водночас респонденти розглядають психологічну стійкість не як вроджену рису, а як професійну компетентність, що підлягає цілеспрямованому розвитку. У зв'язку з цим арбітрами наголошено на важливості спеціалізованих психологічних тренінгів, моделюванні конфліктних ігрових ситуацій з метою підготовки до роботи в умовах емоційного тиску, формування навичок саморегуляції та емоційного контролю, що сприятиме професійній ефективності.

Респонденти зі стажем роботи до 5 років вказали на недостатній рівень наставницької підтримки, обмежений доступ до якісного методичного супроводу та нестачу ресурсів, необхідних для повноцінного професійного розвитку. Значна частина респондентів визнала, що оцінювання після матчів частіше сприймається як контрольна, а не розвивальна процедура. Спостерігач арбітражу фіксує помилки, проте не завжди забезпечує їх глибоку інтерпретацію, індивідуалізовані рекомендації та визначення шляхів корекції. За таких умов оцінка не перетворюється на ресурс професійного росту, а часто залишається лише інструментом адміністративного впливу.

До важливих чинників професіоналізації респонденти віднесли також кількість і якість матчевої практики (33,3 %). Регулярне суддівство сприяє накопиченню досвіду, формує стійкість до типових ігрових ситуацій, допомагає виробити власний стиль керування матчем. Водночас великий обсяг матчів без якісного аналізу та педагогічного осмислення не гарантує переходу до вищого рівня професійної майстерності.

Суттєвим чинником, який ускладнює професійний розвиток футбольних арбітрів, респонденти назвали обмеженість часу через основну роботу або навчання (47,2%), що свідчить про поєднання з іншими трудовими/освітніми обов'язками та часто обґрунтовано низьким рівнем матеріального стимулювання (41,7 %), а як наслідок, ускладненням можливості інвестувати у власну підготовку. У таких умовах виникають труднощі з регулярністю участі у

навчально – тренувальних заходах, підтриманням належного рівня фізичної підготовленості та систематичним професійним удосконаленням.

Результатами анкетування з середньою оцінкою 4,71 бали визнано високу значущість безперервної освіти для професійного зростання футбольних арбітрів, водночас фактичну ефективність чинної системи підвищення кваліфікації респонденти дослідження оцінили значно нижче (3,14 бали), що свідчить про наявність суттєвого потенціалу для удосконалення (табл.4).

Таблиця 4

Напрямки безперервної освіти та зворотного зв'язку, n – 36

Показник	$\bar{x}$, бал
Регулярність участі в семінарах/курсах	4,71
Можливість отримувати якісний зворотний зв'язок	3,58
Корисність зворотного зв'язку для покращення суддівства	4,29
Ефективність чинної системи підвищення кваліфікації	3,14
Необхідність обов'язкової психологічної підготовки	4,67

Найбільш корисними формами підвищення кваліфікації респонденти назвали розбір матчів з аналізом реальних ситуацій, типових помилок і способів підвищення надійності рішень, окрім того наставництво та психологічні тренінги. Показово, що традиційні лекційні формати поступилися за оцінкою практико – орієнтованим формам навчання. Можливість індивідуальної взаємодії з досвідченим арбітром та корисність зворотного зв'язку і наставницької підтримки у процесі професійного становлення респонденти визначили у 3,58 та 4,29 бали відповідно.

За отриманими результатами учасники дослідження високо оцінили необхідність обов'язкової психологічної підготовки (4,67 бали), що свідчить про її винятково значущість у структурі професійної підготовки футбольних арбітрів та відображає усвідомлення неможливості ефективного виконання суддівських обов'язків без розвинених навичок емоційної стійкості, самоконтролю та здатності діяти в умовах інтенсивного психологічного тиску.

Результати дослідження можливостей підвищення кваліфікації, які респонденти вважають найбільш корисними, свідчать про чітко виражену орієнтацію арбітрів на практико – орієнтовані формати професійного розвитку. Найвищий рівень підтримки отримала участь у навчально – тренувальних зборах (100 %), що підкреслює базову роль у системі підготовки та інтеграції різних компонентів суддівської діяльності (табл. 5).

Можливості підвищення кваліфікації та кар'єрного зростання, n – 36

Форма	Кількість виборів	Частка, %
Відеорозбір матчів	34	94,4%
Наставництво/менторинг	31	86,1%
Психологічні тренінги	26	72,2%
Тестування правил та інтерпретацій	35	97,2%
Участь у навчально – тренувальних зборах	36	100,0%
Фізична підготовка під контролем інструктора	29	80,6%

Високі показники також зафіксовано для тестування Правил гри та їх інтерпретації (97,2 %) і відеорозбору матчів (94,4 %), що свідчить про значну потребу у поєднанні теоретичного закріплення знань із детальним аналізом практичних ігрових ситуацій. Найнижчі оцінки, у порівнянні з іншими запропонованими варіантами, отримали психологічні тренінги по суті через наявність їх впровадження (72,2 %) та контрольована фізична підготовка під керівництвом інструктора (80,6 %) через ускладнені реалії сьогодення, хоча в цілому отримані результати демонструють запит на комплексну модель підвищення кваліфікації, яка поєднує практичну підготовку, регулярний аналіз ігрової діяльності, індивідуальний супровід, а також розвиток фізичних і психологічних якостей арбітра.

Дискусія. Відповідно до отриманих результатів анкетування наявні підстави констатувати, що процес професіоналізації футбольних арбітрів визначається сукупністю взаємопов'язаних факторів. У відповідях опитаних респондентів одночасно простежувалися організаційні, психологічні, освітні, мотиваційні та ресурсні аспекти, що відповідає сучасним науковим уявленням про професіоналізацію як багаторівневий процес, у якому особистісні якості арбітра тісно переплітаються з інституційними умовами його розвитку (Проць, Чопілко, & Проць, 2023; Щербак, & Кисельов, 2023; Мироненко, & Бандура, 2025).

Професійна діяльність футбольного арбітра в сучасних умовах являє собою складну та багатокомпонентну систему дій, що поєднує правові, організаційні, фізичні, психофізіологічні, когнітивні та комунікативні аспекти. На відміну від інших суб'єктів змагальної діяльності (гравців, тренерів, вболівальників), арбітр не є безпосереднім учасником боротьби за результат, проте саме від його рішень значною мірою залежить об'єктивність і справедливність перебігу матчу. Проведений аналіз нормативно – правової бази засвідчив, що підготовка та діяльність футбольних арбітрів в Україні має комплексний характер і охоплює державні норми, статутні документи національних футбольних організацій та міжнародні стандарти (Концепція

розвитку суддівства Української асоціації футболу 2025–2029; Положення про основні вимоги та умови щодо діяльності Арбітрів, 2024; Положення про Академію футбольних арбітрів УАФ, 2025; Laws of the Game 2025/26), що визначають правовий статус арбітра, процедури підготовки та атестації, критерії оцінювання діяльності, механізми дисциплінарної відповідальності та впровадження інноваційних технологій. Системність, багаторівневність і відповідність міжнародним вимогам є ключовими рисами сучасної нормативно – правової моделі функціонування футбольного арбітражу в Україні.

Відповідно до протоколу IFAB (Laws of the Game 2025/26), VAR застосовується з метою мінімізації очевидних помилок у ключових епізодах матчу, що стосуються голів, призначення пенальті, прямих червоних карток та ідентифікації гравців. За результатами досліджень Spitz J. та співавторів (2020), використання VAR змінює структуру прийняття рішень, зменшує ймовірність помилок, але одночасно підвищує когнітивне навантаження на арбітра, що підтверджено учасниками організованого дослідження в ході анкетування.

У площині футбольного арбітражу професіоналізацію доцільно розуміти як цілеспрямований, поетапний і системний процес формування професійної компетентності арбітра, який передбачає оволодіння спеціалізованими знаннями правил гри, розвиток фізичних і психофізіологічних якостей, вдосконалення когнітивних і комунікативних навичок та інтеграцію в систему офіційного суддівства на національному й міжнародному рівнях, що доповнює оприлюднені результати досліджень науковців (Ніколаєнко, & Чопілко, 2020; Мосейчук, & Дарійчук, 2024; Zhou, et. al., 2025; Voronova, et. al., 2026).

У ході дослідження встановлено, що ефективне виконання суддівських функцій потребує ґрунтовного володіння правилами гри та сучасними підходами до їх інтерпретації, здатності оперативно й аргументовано ухвалювати рішення в складних ігрових ситуаціях, належного рівня спеціальної фізичної та функціональної підготовленості, психологічної стійкості до стресових впливів, розвинених комунікативних умінь у взаємодії з учасниками матчу, а також готовності до самоаналізу й постійного професійного вдосконалення.

Викладені результати дослідження доповнюють результати попередніх наукових пошуків (Чопілко, Абдула, Лісенчук, & Проць, 2021; Щербак Є., & Кисельов, 2023) щодо здатності системи до забезпечення сталого професійного просування арбітрів різного рівня за умов безперервної освіти та підвищення кваліфікації, що являє собою ключовий чинник професійного зростання футбольних арбітрів.

Висновки. 1. Встановлено достатньо високий рівень самооцінки футбольних арбітрів щодо знань Правил гри та взаємодії в межах суддівської бригади, що свідчить про сформованість базового теоретичного й

організаційного компонентів професійної підготовки. Нижчими виявилися показники психологічної готовності до прийняття рішень під тиском ігрових обставин, комунікативна стійкість у конфліктних ситуаціях, відновлення концентрації після помилки та впевненість у відповідності власного рівня підготовки.

2. Найбільш вагомими бар'єрами професіоналізації виявлено нечіткість критеріїв переходу між лігами та призначень на матчі, психологічний тиск під час гри, слабку підтримку молодих арбітрів, нестачу якісного навчального супроводу та неефективний характер післяматчевого зворотного зв'язку.

3. Безперервна освіта, відеоаналіз, наставництво, психологічні тренінги, індивідуалізовані програми підвищення кваліфікації та змістовний післяматчевий розбір ігрових епізодів розглядаються футбольними арбітрами як найперспективніші інструменти модернізації системи професійної підготовки.

4. Основні труднощі виникають не на рівні засвоєння теоретичного матеріалу, а в процесі його стабільного й ефективного застосування в реальних умовах матчу, що надає підстави визначити пріоритетні сучасні підходи до удосконалення професійної підготовки футбольних арбітрів через застосування практико – орієнтованого навчання.

Перспективи подальших досліджень обумовлені визначеною потребою пошуку шляхів удосконалення підготовки українських футбольних арбітрів.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко, І., Сват'єв, А., Соболев, Е., Черненко, О., Шаповалова, І., & Дорошенко, Е. (2023). Сучасні підходи до аналізу змагальної діяльності футболістів із застосуванням інноваційних технологій. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 2(10), 76–87. <https://doi.org/10.28925/2664-2069.2023.26>
2. Караван, Є. В., Воробйов, О. В., & Зачепило, І. В. (2024). Жінки–арбітри в українському футболі. У *Матеріали Міжнародної науково – практичної конференції* (ДДУВС, 25.04.2024) (с. 284–286). <https://surl.li/hymnls>
3. Кисельов, В. О., & Харченко, С. М. (2024). Ефективність тренувальної програми з фізичної підготовки футбольних арбітрів. *Олімпійський та паралімпійський спорт*, 1, 77–83. <https://doi.org/10.32782/olimpspu/2024.1.14>
4. Мироненко, Б. В., & Бандура, В. А. (2025). Ефективність експериментальної програми підвищення фізичної підготовленості арбітрів із футболу. *Olympicus*, 114–121. <https://doi.org/10.24195/olympicus/2025 – 3.15>
5. Мосейчук, Ю. Ю., & Дарійчук, С. В. (2024). Основи формування комунікації у підготовці сучасного футбольного арбітра. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 1(1), 73–77. <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.10>

6. Ніколаєнко, В. М., & Чопілко, Т. Г. (2020). Індивідуалізація спеціальної фізичної підготовки арбітрів у футболі. *Наука в олімпійському спорті*, 4, 4–15. https://doi.org/10.32652/olympic2020.4_1
7. Петренко, Юл., & Петренко, Юр. (2023). Використання сучасних інноваційних технологій у футболі. *Науково – методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*, 7, 115–122. <https://journals.urau.itfcs/issue/view/16981>
8. Проць, Р. О., Чопілко, Т. Г., & Проць, М. Р. (2023). Методика формування перцептивно – когнітивного досвіду в арбітрів високої кваліфікації з футболу. *Науковий часопис УДУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15*, 5К(165), 105–109. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5K\(165\).23](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.5K(165).23)
9. Українська асоціація футболу. (2024). *Положення про основні вимоги та умови щодо діяльності Арбітрів, Асистентів Арбітра, Відео Асистентів Арбітра, Помічників Відео Асистента Арбітра, 4 – х арбітрів та Спостерігачів арбітражу всеукраїнських змагань з футболу*. <https://surl.li/uhkphn>
10. Українська асоціація футболу. (2025). *Концепція розвитку суддівства Української асоціації футболу 2025–2029*. <https://surl.li/wufnst>
11. Українська асоціація футболу. (2025). *Положення про Академію футбольних арбітрів УАФ* (нова ред.). <https://surl.li/sdvtvx>
12. Чопілко, Т., Абдула, А., Лісенчук, С., & Проць, Р. (2021). Особливості використання системи відеодопомоги арбітрам у сучасному футболі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково – педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 6К(135), 193–196. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.6K\(135\).41](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.6K(135).41)
13. Щербак, Є., & Кисельов, В. (2023). Складові комплексної підготовки футбольних арбітрів до суддівської діяльності. У *Актуальні питання підготовки спортсменів в олімпійських і неолімпійських видах спорту: матеріали I Всеукраїнської науково – практичної конференції* (Суми, 23.10.2023) (с. 251–253). <https://surl.li/zkhhti>
14. Aragão e Pina, J., Passos, A., Araújo, D., & Maynard, M. T. (2018). Football refereeing: An integrative review. *Psychology of Sport and Exercise*, 35, 10–26. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2017.10.006>
15. Bouzas – Rico, S., De Dios – Álvarez, V., Suárez – Iglesias, D., & Ayán – Pérez, C. (2022). Field – based tests for assessing fitness in referees: A systematic review. *Research in Sports Medicine*, 30(4), 439–457. <https://doi.org/10.1080/15438627.2021.1895787>
16. International Football Association Board. (2025). *VAR protocol (Laws of the Game 2025/26)*. <https://www.theifab.com/laws/latest/video-assistant-referee-var-protocol/#principles>

17. Samuel, R. D., Galily, Y., Filho, E., & Tenenbaum, G. (2020). Implementation of the Video Assistant Referee (VAR) as a career change – event: The Israeli Premier League case study. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.564855>
18. Spitz, J., Wagemans, J., Memmert, D., Williams, A. M., & Helsen, W. F. (2020). Video assistant referees (VAR): The impact of technology on decision making in association football referees. *Journal of Sports Sciences*, 39(2), 147–153. <https://doi.org/10.1080/02640414.2020.1809163>
19. UEFA. (2026). *UEFA Referee Convention 2026 (Convention on Referee Education and Organisation)*.
20. Voronova, V., Romanyuk, A., Shchepotina, N., Kostiukevych, V., Kovalchuk, V., Kulchytska, I., & Bekas, O. (2026). Personal factors of referees in football influencing the formation of refereeing styles. *Physical Education Theory and Methodology*, 1, 184–192. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2026.1.18>
21. Zhou, R., Hao, X., Deng, P., Li, D., Song, Y., & Zhang, Y. (2025). The impact of video – based training on football referees’ decision – making skills: A systematic review and meta – analysis. *BMC Sports Science, Medicine and Rehabilitation*, 17, 186. <https://doi.org/10.1186/s13102-024-01046-6>

REFERENCES

1. Doroshenko, I., Svatiev, A., Sobol, E., Chernenko, O., Shapovalova, I., & Doroshenko, E. (2023). Suchasni pidkhody do analizu zmahalnoi diialnosti futbolistiv iz zastosuvanniam innovatsiinykh tekhnolohii [Modern approaches to analyzing the competitive activity of football players using innovative technologies]. *Sportyvna nauka ta zdorovia liudyny*, 2(10), 76–87. <https://doi.org/10.28925/2664-2069.2023.26>
2. Karavan, Ye. V., Vorobiov, O. V., & Zachepylo, I. V. (2024). Zhinky–arbitry v ukrainskomu futboli [Female referees in Ukrainian football]. In *Materialy Mizhnarodnoi naukovo – praktychnoi konferentsii* [Proceedings of the International Scientific and Practical Conference] (DDUVS, April 25, 2024) (pp. 284–286). <https://surl.li/hymnls>
3. Kyselov, V. O., & Kharchenko, S. M. (2024). Efektyvnist trenuvalnoi prohramy z fizychnoi pidhotovky futbolnykh arbitriv [Effectiveness of a training program for the physical preparation of football referees]. *Olimpiiskyi ta paralimpiiskyi sport*, 1, 77–83. <https://doi.org/10.32782/olimp spu/2024.1.14>
4. Myronenko, B. V., & Bandura, V. A. (2025). Efektyvnist eksperymentalnoi prohramy pidvyshchennia fizychnoi pidhotovlenosti arbitriv iz futbolu [Effectiveness of an experimental program for improving the physical fitness of football referees]. *Olympicus*, 114–121. <https://doi.org/10.24195/olympicus/2025 – 3.15>
5. Moseichuk, Yu. Yu., & Dariichuk, S. V. (2024). Osnovy formuvannia komunikatsii u pidhotovtsi suchasnoho futbolnoho arbitra [Fundamentals of

communication formation in the training of a modern football referee]. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 1(1), 73–77. <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.10>

6. Nikolaienko, V. M., & Chopilko, T. H. (2020). Indyvidualizatsiia spetsialnoi fizychnoi pidhotovky arbitriv u futboli [Individualization of the special physical training of football referees]. *Nauka v olimpiiskomu sporti*, 4, 4–15. https://doi.org/10.32652/olympic2020.4_1

7. Petrenko, Yul., & Petrenko, Yur. (2023). Vykorystannia suchasnykh innovatsiinykh tekhnolohii u futboli [The use of modern innovative technologies in football]. *Naukovo – metodychni osnovy vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v haluzi fizychnoi kultury ta sportu*, 7, 115–122. <https://journals.urau.itfcs/issue/view/16981>

8. Prots, R. O., Chopilko, T. H., & Prots, M. R. (2023). Metodyka formuvannia pertseptyvno – kohnityvnoho dosvidu v arbitriv vysokoi kvalifikatsii z futbolu [Methodology for developing perceptual – cognitive experience in highly qualified football referees]. *Naukovyi chasopys UDU imeni M. P. Drahomanova. Serii 15*, 5K(165), 105–109. [https://doi.org/10.31392/NPU – nc.series15.2023.5K\(165\).23](https://doi.org/10.31392/NPU – nc.series15.2023.5K(165).23)

9. Ukrainska asotsiatsiia futbolu [Ukrainian Association of Football]. (2024). *Polozhennia pro osnovni vymohy ta umovy shchodo diialnosti Arbitriv, Asystentiv Arbitra, Video Asystentiv Arbitra, Pomichnykiv Video Asystenta Arbitra, 4 – kh arbitriv ta Sposterihachiv arbitrazhu vseukrainskykh zmahan z futbolu* [Regulation on the main requirements and conditions for the activities of Referees, Assistant Referees, Video Assistant Referees, Assistant Video Assistant Referees, fourth officials, and Refereeing Observers of All – Ukrainian football competitions]. <https://surl.li/uhkphn>

10. Ukrainska asotsiatsiia futbolu [Ukrainian Association of Football]. (2025). *Kontseptsii rozvytku suddivstva Ukrainskoi asotsiatsii futbolu 2025–2029* [Concept for the development of refereeing of the Ukrainian Association of Football 2025–2029]. <https://surl.li/wufnst>

11. Ukrainska asotsiatsiia futbolu [Ukrainian Association of Football]. (2025). *Polozhennia pro Akademiiu futbolnykh arbitriv UAF* [Regulation on the UAF Football Referees Academy] (New ed.). <https://surl.li/sdvtvx>

12. Chopilko, T., Abdula, A., Lisenchuk, S., & Prots, R. (2021). Osoblyvosti vykorystannia systemy videopomohy arbitram u suchasnomu futboli [Features of using the video assistance system for referees in modern football]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 15: Naukovo – pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport)*, 6K(135), 193–196. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.6K\(135\).41](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.6K(135).41)

13. Shcherbak, Ye., & Kyselov, V. (2023). Skladovi kompleksnoi pidhotovky futbolnykh arbitriv do suddivskoi diialnosti [Components of comprehensive training of football referees for refereeing activities]. In *Aktualni pytannia pidhotovky sportsmeniv v*

olimpiiskyykh i neolimpiiskyykh vyдах sportu: materialy I Vseukrainskoi naukovo – praktychnoi konferentsii [Current issues of athlete training in Olympic and non – Olympic sports: Proceedings of the 1st All – Ukrainian Scientific and Practical Conference] (Sumy, October 23, 2023) (pp. 251–253). <https://surl.li/zkhhti>

14. Aragão e Pina, J., Passos, A., Araújo, D., & Maynard, M. T. (2018). Football refereeing: An integrative review. *Psychology of Sport and Exercise*, 35, 10–26. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2017.10.006>

15. Bouzas – Rico, S., De Dios – Álvarez, V., Suárez – Iglesias, D., & Ayán – Pérez, C. (2022). Field – based tests for assessing fitness in referees: A systematic review. *Research in Sports Medicine*, 30(4), 439–457. <https://doi.org/10.1080/15438627.2021.1895787>

16. International Football Association Board. (2025). *VAR protocol (Laws of the Game 2025/26)*. <https://www.theifab.com/laws/latest/video-assistant-referee-var-protocol/#principles>

17. Samuel, R. D., Galily, Y., Filho, E., & Tenenbaum, G. (2020). Implementation of the Video Assistant Referee (VAR) as a career change – event: The Israeli Premier League case study. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.564855>

18. Spitz, J., Wagemans, J., Memmert, D., Williams, A. M., & Helsen, W. F. (2020). Video assistant referees (VAR): The impact of technology on decision making in association football referees. *Journal of Sports Sciences*, 39(2), 147–153. <https://doi.org/10.1080/02640414.2020.1809163>

19. UEFA. (2026). *UEFA Referee Convention 2026 (Convention on Referee Education and Organisation)*.

20. Voronova, V., Romanyuk, A., Shchepotina, N., Kostiukevych, V., Kovalchuk, V., Kulchytska, I., & Bekas, O. (2026). Personal factors of referees in football influencing the formation of refereeing styles. *Physical Education Theory and Methodology*, 1, 184–192. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2026.1.18>

21. Zhou, R., Hao, X., Deng, P., Li, D., Song, Y., & Zhang, Y. (2025). The impact of video – based training on football referees’ decision – making skills: A systematic review and meta – analysis. *BMC Sports Science, Medicine and Rehabilitation*, 17, 186. <https://doi.org/10.1186/s13102-024-01046-6>

Статтю надіслано до редколегії 28.07.2026 р.

Статтю рекомендовано до друку 10.09.2026 р.

Статтю опубліковано 14.10.2026 р.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу
Creative Commons Attribution License